

UNIVERSITATEA “OVIDIUS” DIN CONSTANȚA
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE UMANISTE
DOMENIUL: FILOLOGIE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT

“O lume a tumultului îndepărtat”:
Primul Război Mondial și jurnalele femeilor scoțiene

Îndrumător științific:

Prof.univ.dr. Adina Ciugureanu

Doctorand:

Costel Coroban

Comisia de îndrumare:

Prof.univ.dr. Eduard Vlad

Prof.univ.dr. Remus Bejan

Conf.univ.dr. Nicoleta Stanca

CONSTANȚA,
2018

CUPRINS

MULȚUMIRI

LISTA ABREVIERILOR

INTRODUCERE

CAPITOLUL I

ISTORIA, memorialele de război ȘI NOUL ISTORISM

- 1.1. Introducere
- 1.2. Noul istorism sau poeticile culturale
- 1.3. Marele Război între literatură și istorie: Meta-istoria
- 1.4. Scrierea autobiografică
 - 1.4.1. Jurnalele, însemnările zilnice și scrisorile
 - 1.4.2. Trauma, mărturiile scrise și însemnările de călătorie
- 1.5. Organizația Spitalele Femeilor Scoțiene
- 1.6. Concluzie

CAPITOLUL al II-lea

CARTOGRAFII URBANE ÎN JURNALELE FEMEILOR SCOȚIENE

- 2.1. Introducere
- 2.2. Medgidia: "...la zece mile de linia frontului..."
- 2.3. Constanța, "un orașel foarte vesel, cum îmi imaginez că este Monte Carlo..."
- 2.4. "Din acea spaimă și angoasă..." în "Braila și Galatz"
- 2.5. Tulcea și Hârșova
- 2.6. "O comedie muzicală..." la Iași
- 2.7. București: "tărâmul de nicăieri"
- 2.8. Concluzie

CAPITOLUL al III-lea

SPAȚIUL RURAL ȘI RĂZBOIUL

3.1. Introducere

3.2. “Săteni colorați și veseli” în Dobrogea

3.3. Muntenia, “orizont... în flăcări”

3.4. “Nimic de găsit...” în Basarabia

3.5. Moldova, ținut al descompunerii unde “munții sunt prea frumoși ...de descris...”

3.6. Concluzie

CAPITOLUL al IV-lea

REPREZENTĂRI ALE SOLDAȚILOR

4.1. Introducere

4.2. “Aliații noștri galanți”: Armata Română

4.3. Camarazi și eroi sârbi

4.4. Armata Rusă, petrecăreți și revoluționari

4.5. “Bulgarii”, germanii și austriecii

4.6. “Băieții noștri”: trupele britanice și franceze

4.7. Concluzie

CAPITOLUL al V-lea

SINELE ÎNTRE EUFORIE ȘI TRAUMĂ

5.1. Introducere

5.2. Războiul ca Aventură

5.3. (De-)scrierea frontului

5.4. Trauma retragerii

5.5. Concluzie

CONCLUZIE

BIBLIOGRAFIE

“O LUME A TUMULTULUI ÎNDEPARTAT”:
PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI JURNALELE FEMEILOR SCOȚIENE

REZUMAT

Cuvinte cheie: Spitalele Femeilor Scoțiene, Noul istorism, frontul românesc, Marele Război / Primul Război Mondial, jurnale, scrisori, autobiografii, Elsie Inglis, Yvonne Fitzroy, Dobrogea

Scopul acestei lucrări a fost de a analiza diferite reprezentări ale războiului în scrisorile și jurnalele asistentelor și medicilor Spitalelor Femeilor Scoțiene care au lucrat în România în timpul Primului Război Mondial. Pe parcursul cercetărilor mele am urmărit cinci obiective: să furnizez un fundament teoretic pentru analiza jurnalelor și scrisorilor asistentelor medicale ca surse de importanță istorică și literară, să analizez modul în care aceste femei s-au referit la realitățile cu care s-au confruntat în orașele românești din sud-estul țării în care au trăit pentru o vreme, să analizez descrierile peisajului rural românesc pe care le-au oferit prin comparație cu fondul lor cultural victorian și edwardian, să investighez reprezentări ale soldaților de diferite naționalități și să explic modul în care mărturiile și experiențele traumatice au influențat gândirea și atitudinea asistentelor medicale în timpul și după activitatea lor de pe front.

Asistentele medicale scoțiene și-au descris experiențele în jurnalele personale în detaliu, subiectele abordate fiind, pe lângă munca lor concretă, observarea minuțioasă a împrejurimilor, diferitelor evoluții ale frontului, precum și interpretări și impresii proprii asupra muncii lor și caracterului distructiv al Războiului. În critica de specialitate, abordările femeilor referitor la Marele Război, a celor care au fost martori și/sau au fost implicați în acesta, au fost fie realizate dintr-o perspectivă a studiilor de gen, fie, pur și simplu, văzute ca *petit histoire(s)*. Cercetarea de față reprezintă o completare a unor astfel de materiale prin contribuția la reunirea experiențelor femeilor pe întreg frontul de luptă din perspectiva dublă: cea a jurnalului autobiografic și a mărturiei despre război.

În *The Great War and Modern Memory* (1975) Paul Fussell propune teoria conform căreia conflagrația devastatoare de la începutul secolului al XX-lea a exercitat schimbări asupra sensibilității estetice la nivel individual. Cei care au asistat la război au fost marcați de vanitatea și iraționalitatea conflictului într-o asemenea măsură încât au pierdut orice predispoziție față de romantism și idealism și au început să perceapă lumea în termeni de o duritate accentuată. Acest lucru este evident în jurnalele participanților de pe front și în scrisorile pe care le-au trimis acasă, dar și, de exemplu, în poeziile pe care le-au scris soldații și în romanele și eseurile care tratează această temă. Într-un interviu din 1996, istoricul cultural și profesorul american Paul Fussell, a declarat că Marele Război:

a reprezentat primul mare șoc al secolului al XX-lea pentru cultura europeană. Până când s-a ajuns la cel de-al Doilea Război Mondial, publicul a devenit mai mult sau mai puțin obișnuit cu dezastrele și genocidul în Europa. Marele Război a introdus aceste teme culturii occidentale și, prin urmare, a constituit un imens șoc intelectual, cultural și social (Fussell 1996).

În timp ce cartea lui Paul Fussell s-a dovedit a fi un punct de plecare în schimbarea modului în care istoricii culturali tratau Marele Război, opera lui ignoră complet vocile femeilor martore ale conflagrației.

Sursele primare pe care le-am folosit în cercetarea mea includ o colecție de jurnale și scrisori ale personalului Spitalelor Femeilor Scoțiene de la Imperial War Museum editată de Audrey Fawcett Cahill (*Between the Lines. Letters and Diaries from Elsie Inglis's Russian Unit*, 1999), care este o descendentă a uneia dintre asistentele medicale scoțiene, precum și jurnalul personal publicat de Yvonne Fitzroy (*With the Scottish Nurses in Romania*, 1918), și opera autobiografică a lui Ishobel Ross (*The Little Grey Partridge: First World War Diary of Ishobel Ross*, 1988). În plus, am folosit articolele scrise de Mary Milne, Elsie Inglis și Mary Henderson despre experiența lor de pe front publicate la acea vreme în *Blackwoods*, *The English Woman* și *The Common Sense*. Principala mea sursă pentru analiză a fost colecția de jurnale și scrisori a lui Audrey Fawcett Cahill. Deși cuprinde cele mai detaliate descrieri de pe frontul românesc din timpul Marelui Război, lăsate de martori britanici, istoricii români au ignorat în totalitate până în prezent această sursă.

Sursele secundare care au fost esențiale pentru această teză includ monografiile lui Leah Leneman, *In the Service of Life. The Story of Elsie Inglis and the Scottish Women's Hospitals* (1994) și *Elsie Inglis. Founder of Battlefield Hospitals Run Entirely by Women* (1998). Aceste

două cărți conțin detalii esențiale din viața și activitatea Dr. Elsie Inglis și a organizației medicale caritabile pe care a înființat-o, inclusiv informații despre procesul de luare a deciziilor care au adus o unitate a Spitalelor Femeilor Scoțiene și pe liderul său în România în toamna anului 1916. Alte surse importante în acest sens sunt articolele lui Jane McDermid (2007, 2008) și volumul lui Lawrence Margot, *Shadow of Swords. A Biography of Elsie Inglis* (1971). Lucrarea de pionierat a lui Christine Hallett, *Veiled Warriors: Allied Nurses of the First World War* (2014), a fost foarte utilă în deschiderea posibilității de a identifica relaționalitatea sau contradicțiile dintre mărturiile asistentelor scoțiene de pe frontul românesc și cele ale colegelor lor din întreaga Europă. În mod similar, lucrarea lui Margaret R. Higonnet, *Lines of Fire: Women War Writers of World War I* (1999) a servit drept model pentru analiza mea. Aceste surse acordă foarte puțină importanță experienței femeilor pe Frontul de est (frontul românesc aproape că nu este deloc menționat). Prin urmare, pentru detalii cu privire la situația din România din timpul activității Spitalelor Femeilor Scoțiene, am apelat la istorici ai frontului românesc cum ar fi Constantin Kirițescu, cu binecunoscuta sa operă în mai multe volume *Istoria Războiului pentru întregirea României: 1916-1919*, publicată în 1989, și Michael B. Barrett, cu perspectivele sale novatoare din *Prelude to Blitzkrieg: The 1916 Austro-German Campaign in Romania* (2013).

În ceea ce privește fundamentul teoretic al tezei, pentru a identifica trăsăturile Noului istorism, am pornit de la *The Power of Forms in the English Renaissance* (1982) a lui Stephen Greenblatt, pe lângă *Metahistory: The Historical Imagination in Nineteenth-Century Europe* (1973) și *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism* (1978) ale lui Hayden White, lucrări în care este prezentată și explicată teoria conform căreia scrierea istoriei este un proces similar scrierii literare. Din domeniul studiilor autobiografice, am făcut referire la cercetători precum Sidonie Smith și Julia Watson (*Reading Autobiography*, 2001), Bill Roorbach (*Writing Life Narratives*, 1999) și la Estelle Jelinek (*Women's Autobiography. Essays in Criticism*, 1980).

În Capitolul I, intitulat *Istoria, scrierea de jurnale și discursul Noului istorism*, am propus o abordare din perspectiva Neo-istorismului, așa cum acest curent a fost descris de fondatorii săi, ca un mod de abordare a istoriei bazat pe multi-disciplinaritate și intertextualitate. Ca urmare a demersului neo-istorist, istoricii au acceptat re-introducerea jurnalelor de război și a scrisorilor printre textele care se încadrează în categoria documentelor istorice. Deoarece jurnalele de război, ca surse autobiografice, au fost plasate la granița dintre literatură și istorie, teoria *meta-istoriei* a lui Hayden White permite examinarea acestor texte ca surse istorice. Teoriile lui Hayden White și Northrop Frye, în special introducerea și descrierea celor

patru moduri de *emplotament* (romantic, comic, tragic și satiric) m-au ajutat să disting între modalitățile romantice (tradiționale) și tragice (subversive) de a ilustra Marele Război în jurnalele asistentelor medicale și scrisorile lor de pe frontul românesc.

Cea de-a doua linie teoretică pe care se bazează cercetarea urmează specificul categoriei jurnalelor, însemnărilor zilnice și scrisorilor, texte considerate în general ca fiind la granița dintre istorie și discursul literar. Din categoria jurnalelor, analiza teoretică efectuată a identificat câteva tipuri, cum ar fi mărturiile, povestirile despre traumă și narațiunile de călătorie (Smith și Watson, 193). Am considerat că primele două tipuri de scriere autobiografică (mărturiile și povestirile despre traumă) prezintă un interes deosebit pentru cercetarea mea, având în vedere experiențele copleșitoare la care asistentele medicale au fost supuse în timpul muncii efectuate pe Frontul de Est și evenimentele traumatice pe care le-au trăit în timpul războiului.

În Capitolul al doilea, intitulat *Cartografii urbane în jurnalele femeilor scoțiene*, am tratat modul în care orașele și satele românești au fost evocate și reprezentate în jurnalele și scrisorile asistentelor și medicilor din Spitalele Femeilor Scoțiene și la felul în care tragedia sorții lor a fost ilustrată de asistentele medicale. Ipoteza de lucru a fost modelată după teorii ale unor cercetători precum Robert Alter, care recunoaște în spațiile urbane abilitatea de a exercita schimbări asupra sinelui individual și a percepției sale despre timp și spațiu, precum și asupra autonomiei individului (2005, xi). O altă caracteristică importantă a modului în care spațiile urbane au fost reprezentate la începutul secolului al XX-lea constă în multitudinea rolurilor orașului în viața locuitorilor săi, deoarece spațiul urban poate fi evocat fie ca loc al confuziei și al condamnării sau, invers, ca topos al mântuirii sau devenirii (Preston și Simpson-Housley 2002, 4). Aceste straturi multiple de reprezentare au fost evidențiate în descrierile asistentelor medicale scoțiene din localitățile urbane din România.

Relatările despre Constanța, de exemplu, au confirmat faptul că la începutul secolului al XX-lea orașul fascina vizitatorii și părea la fel de atrăgător precum o destinație mediteraneană, cum ar fi Monte Carlo. Brăila, precum Constanța, a provocat imaginația romantică a femeilor britanice, care au fost fermecate de acest oraș portuar dunărean; totuși, acestea au fost șocate de ignoranța totală a locuitorilor urbani despre suferința și teroarea generate de război din Dobrogea învecinată. Medgidia, unde asistentele medicale și-au înființat primul spital, a devenit un fel de metaforă pentru o locație îngrozitoare, sortită să se confrunte cu tragedia ocupației de către trupele inamice. Pentru a exemplifica, atunci când asistentele au ajuns pe platourile pustiite din nordul Dobrogei, au relatat faptul că locul avea un "aer specific Medgidiei" în legătură cu acestea, asociind astfel numele orașului cu dezastrul iminent.

Descrierile din Iași au furnizat cel mai surprinzător exemplu de multiplicitate. În primele zile ale războiului, acesta este văzut ca un oraș superb, cu o populație plină de viață și pitorească, în timp ce câteva luni mai târziu, spectrul războiului schimbă Iașiul într-un oraș în care ciuma și tifosul erau preponderente și în care cadavrele animalelor se descompuneau pe străzi, creând o atmosferă generală de dezintegrare și degenerare. Un alt detaliu interesant referitor la importanța orașelor la asistentele medicale scoțiene a fost referirea frecventă la localități precum Constanța, Tulcea, Galați și Brăila, indiferent unde s-ar fi aflat, fie în Basarabia, fie în Moldova de sud. În percepția autoarelor, contextul militarist din care făceau parte nu se definea prin fortificații sau tranșee (care, cel puțin în Dobrogea, erau atât de superficiale încât nu erau de folos), ci atunci când vorbeau despre evoluțiile din prima linie, asistentele medicale se întrebau adesea dacă România încă deținea orașele pe care le vizitaseră și de care se atașaseră.

În cel de-al treilea capitol, *Spațiul rural și Războiul*, ipoteza de lucru a fost bazată pe prezumția că reprezentarea estetică a imaginilor din mediul rural românesc este comparabilă cu tradiția romantică și victoriană din secolul al XIX-lea, care distingea între stilurile sublim, pitoresc și frumos. De asemenea, am făcut o diferențiere între reprezentările de *natură sălbatică* vs. *natură domestică* și am folosit conceptul de *peisaj umanizat* (introdus de Fletcher 2002, 498) în ceea ce privește portretizarea naturii. Trecând prin Dobrogea, Muntenia, Basarabia și Moldova, asistentele medicale au creat descrieri de tip romantic ale împrejurimilor întinse care erau presărate cu ruine antice sau cu locuințe sătești pitorești. Locațiile rurale erau deseori descrise ca fiind puternic afectate de război. Acest lucru se vede în descrierile scurte ale asistentelor medicale din Muntenia, care înfățișează tragic distrugerea peisajului bucolic, asistentele scoțiene fiind martore la efectul devastator al războiului. Spre deosebire de scrierile lor despre orașe, în care asistentele medicale asociau calmul și liniștea cu eșecul românilor de a lua în serios efortul de război, locațiile rurale au fost cruțate de această judecată; dimpotrivă, satele erau adesea descrise ca fiind victime ale războiului. Sentimentele de izolare sunt evidențiate în descrierile vastelor câmpii ale Basarabiei, care au găzduit femeile scoțiene timp de peste o jumătate de an. Regiunea Bugeac a apărut uneori în descrieri drept claustrată și întunecată, drept un peisaj dezumanizat. În Moldova, una dintre cele mai grave bombardamente la care au asistat a avut loc la Varnița, fapt ce a produs o schimbare în descrierile asistentelor medicale din registrul romantic către registrul tragic. Peisajul a pierdut caracterul său pitoresc în favoarea elementelor care subliniază oroarea războiului: sunt descrise epidemiile de tifos, miile de animale în descompunere și victimele dezumanizate. Deoarece multe locuințe de săteni au fost abandonate, femeile scoțiene le foloseau frecvent pentru locuință temporară sau drept dispensare de front. Dat fiind că asistentele medicale identificau cu greutate locațiile

specifice frontului românesc, în descrierile lor au făcut des referire la Dunăre ca reper, care a devenit astfel un emblematic *topos* referențial.

Capitolul patru, intitulat *Reprezentări ale soldaților*, a atras atenția asupra ideii că războiul și trauma au un rol special în modelarea identităților, indiferent dacă se vorbește despre identități naționale sau individuale, și asupra faptului că greutățile unui front în retragere tind să evidențieze fricțiunea dintre diferitele grupuri. Potrivit lui Hayden White, scriitorul care se folosește de tonul tragic se poziționează ca un mediator la granița dintre două abisuri, două tipuri de cultură sau tipuri de ordine, una în ascensiune, cealaltă în regres, având convingerea că acesta/aceasta lucrează în serviciul binelui văzut din perspectivă proprie (White 1973, 220-228). În construirea reprezentărilor trupelor românești, femeile scoțiene au fost influențate de dezastrul de pe frontul dobrogean, rezultând într-o imagine negativă în care au amestecat elemente de bizantinism cu balcanism, spre deosebire de poziția oficială a guvernului britanic, care apreciat foarte mult "mica sa aliată galantă", România, pentru alegerea de a lupta de partea Antantei. Pe de altă parte, soldații și ofițerii sârbi apar ca eroi curajoși datorită marelui lor sacrificiu pe front, ceea ce le-a părut scoțienelor mai onorabil decât modul în care soldații români s-au comportat. De fapt, asistentele scoțiene au avut ocazia să se întâlnească cu soldații români pe frontul din Dobrogea, în momentul în care aceștia se retrăgeau într-o mișcare haotică.

Femeile scoțiene au avut o viziune statornică asupra trupelor rusești, pe care le-au descris ca fiind eficiente și a căror trăsătură masculină au lăudat-o, în afara altor caracteristici așa-zise tipic rusești cum ar fi stoicismul, rezistența, simplitatea, precum și înclinația pentru cântece și veselie. Inițial venite pe Frontul de Est pentru a ajuta Divizia de voluntari sârbi care a fost trimisă în Dobrogea de către Ministrul de Război rus, Alekseiev, părerea asistentelor medicale scoțiene față de trupele române a copiat opinia sârbilor și a rușilor. Cu toate acestea, femeile au simpatizat cu simplitatea soldaților români, de fapt învinovățind ofițerii și politicienii români precum și modul delăsător de a organiza lupta, pentru înfrângerea pe front, la care erau martore. Ele au etichetat pe unii ofițeri români drept "boscofilii" (iubitori de nemți). Imaginea complet pozitivă din jurnalele de război ale asistentelor medicale scoțiene asupra trupelor combatante a fost legată de puținele trupe occidentale (britanice și franceze) pe care le-au întâlnit pe frontul românesc, pe care le descriau ca salvatori și "cruciați" pe un front unde, aparent, exista mult haos și mai puțină gândire strategică. Claire M. Tylee (1990) dezvăluie că această viziune pe care asistentele scoțiene o împărtășeau și o descriu se poate datora rădăcinilor lor victoriene sau modelului edwardian, imperialist, al descrierii afacerilor militare, cu care erau mai familiarizate. Cu toate acestea, fie că erau aliați sau inamici, răniții erau tratați în egală măsură de către femeile scoțiene, ceea ce dezvăluie atitudinea lor umană față de

pacienți în general și contrastează cu propaganda oficială care dezumaniza inamicul și îl reprezenta drept "hunul" barbar. Referindu-se la inamicul de luptă, fie acesta austriac, german, sau otoman, asistentele folosesc cuvântul "bulgar barbar", perpetuând astfel stereotipul barbarizării 'celuilalt'.

În capitolul al V-lea, *Sinele între euforie și traumă*, accentul a fost pus pe imaginile oribile la care au asistat femeile scoțiene și care le-au determinat să își schimbe discursul inițial optimist cu privire la război. În studiul său despre memoria Marelui Război, Paul Fussell identifică elemente recurente, cum ar fi: miracolele și pericolele de la tot pasul, ritualismul, folosirea numerelor magice, descrierea peisajului ireal, desprins din altă lume, existența unor evenimente sociale care culminează prin ceremonii pompoase, pregătirea constantă a protagonistului pentru a se confrunta cu pericolul și faptul că protagonistul și aliații săi constituie adesea un grup de solidaritate sau o "comunitate a aleșilor" (Fussell 1975, 135). Analizând narațiunile din jurnalele asistentelor medicale, am identificat aceste elemente în atitudinea lor față de război, înainte de a ajunge pe front. Situațiile de șoc cu care s-au confruntat le-au determinat să renunțe la "spectacolul eroic al războiului" (în termenii lui Claire M. Tylee) în discurs și să îl înlocuiască cu un limbaj specific traumei care s-a domolit treptat după ce au fost martore la bombardamente și după ce tratarea pacienților cu leziuni oribile au devenit evenimente obișnuite din viețile lor. Asistentele medicale mai tinere, mai puțin familiarizate cu dificultățile rolului lor, au lăsat descrieri foarte expresive despre bombardamente și alte situații traumatice. Cele mai experimentate dintre aceste femei însă și-au blocat emoțiile și și-au păstrat sângele rece, îndeplinindu-și datoria în mod exemplar. În schimb, acestea păreau să se implice în ceea ce istoricul Christine E. Hallett denumeste "filosofii ale traumei", însemnând punerea sub semnul întrebării a necesității distrugerilor din jur și a războiului în general. Exemple de fragmente de jurnal în care distrugerile cauzate de război au ridicat semne de întrebare cu privire la inutilitatea războiului s-au regăsit mai ales în descrierea retragerii din Dobrogea de la sfârșitul lunii octombrie 1916. Haosul și suferința la care au asistat de această dată femeile scoțiene au lăsat ample urme în scrierile acestora. Una dintre asistente, Yvonne Fitzroy, și-a exprimat retoric părerea că ar fi o lecție excelentă dacă unii oameni de pe o anumită insulă ar fi fost martori la oroarea retragerii unei provincii întregi (Fitzroy, 51). Prin analiza efectuată am ajuns la concluzia că faptul de a fi martor la experiențele traumatice de pe frontul de luptă a schimbat viziune despre război în imaginarul femeilor scoțiene aproape total, prin estomparea caracterului eroic al conflictului și dezvoltarea unei imagini realiste, tragice, a caracterului ireconciliabil, distructiv al războiului.

Diferitele niveluri de analiză - reprezentările spațiilor urbane, descrierile spațiului rural și ale satelor, descrierea minuțioasă a soldaților și a dezordinii războiului au condus la concluzia că în narațiunile lor de război (din jurnale și scrisori), discursul asistentelor medicale s-a schimbat de la un impuls literar inițial romantic către contemplarea tragică a distrugerilor cumplite. Prin cercetarea mea am atins o semnificație mai profundă a literaturii autobiografice lăsate de femeile scoțiene care au călătorit și lucrat pe frontul românesc, prin compararea percepției lor despre război (în cea mai mare parte bazată pe fondul cultural al secolului al XIX-lea și pe înțelegerea necesității războiului din perspectiva unui mare imperiu) la realitatea și efectele acțiunilor oamenilor care luptă efectiv prin respectarea unor ordine pe care, de multe ori, nu le înțeleg pe deplin. Dacă se poate spune că fundalul victorian a pus amprenta asupra scrierilor femeilor despre ceea ce ele au denumit "o lume a tumultului îndepărtat", faptele reale au dezvăluit efecte tragice.

Cercetarea mea contribuie la îmbogățirea istoriei culturale a Marelui Război prin analiza surselor autobiografice care au fost ignorate mult timp pentru că au fost scrise de femei și pentru că evenimentele de pe frontul românesc pe care le-au descris femeile scoțiene sunt considerate de mai puțină importanță în tezaurul memoriei culturale a Marelui Război, prin comparație cu, de exemplu, luptele de la Verdun sau Ypres de pe frontul vestic, sau Revoluția bolșevică pe Frontul de est. Importanța și caracterul inovator al acestei cercetări constă în faptul că am inclus jurnalele și scrisorile de pe unul dintre cele mai puțin studiate fronturi ale Primului Război Mondial, în vederea reintegrării vocii femeilor în memoria sa (o abordare a războiului începută de Claire M. Tylee încă din anii 1970). Acest lucru este semnificativ mai ales prin prisma faptului că frontul pe care cele mai multe femei au fost active în lupte în timpul Marelui Război a fost cel de Est. Mitul istoriografic al asistentelor naive dar dedicate din postura de îngrijitoare și figuri materne care stăteau la căpătâiul soldaților răniți, deplângând soarta acestora, dar care erau de altfel blocate în astfel de "mărturii mute", este posibil să fi fost întărit ca efect secundar al dorinței feministelor din valul al doilea și al treilea de a (re-)scrie implicarea femeilor în istoria Marelui Război pe frontul vestic. Răspunsul ironic primit de Dr. Elsie Inglis de la Ministerul de Război, "Draga mea doamnă, mergeți acasă și stați liniștită", este revelator în acest caz pentru dezinteresul cu care bărbații abordau dorința femeilor de a ajuta războiul prin participare activă. În timpul anilor '70, Claire M. Tylee și alți entuziaști ai mărturiilor lăsate de femei din Primul Război Mondial au fost dornici să folosească modelul introdus de Paul Fussell pentru a dezvălui rolul feminin - ascuns de prejudecăți - în descrierea imaginii culturale a marii conflagrații. Deși Fussell, care a luptat în Al Doilea Război Mondial în 1944 în Franța ca tânăr locotenent în vârstă de doar 20 de ani împreună cu Divizia 45

Infanterie și a fost rănit în luptă, a fost foarte lăudat pentru studiul său cu privire la importanța reprezentării culturale a războiului prin poezie, jurnale sau romane, acesta a fost și criticat pentru limitarea analizei sale la literatura scrisă de bărbați. Referirea lui Fussell doar la literatura masculină în lucrarea *The Great War and Modern Memory* se poate să fi fost cauzată de faptul că femeile erau în mare parte absente de pe frontul vestic, unde el funcționase ca militar.

Pe Frontul estic în timpul Primului Război Mondial (România, Serbia și Austria) este cunoscut faptul că femeile au luptat în mod activ, ca, de exemplu, Ecaterina Teodoroiu¹, sergentul Milunka Savici² sau Viktoria Savs³. Mai mult, în Finlanda, peste 2.000 de femei au fost trimise pe front ca soldați în organizația cunoscută la vremea aceea drept Garda Femeilor Roșii⁴. Un ziar britanic scria că printre combatanții din lupta pentru Dardanele se aflase o lunetistă turcoaică care colecționase trofee de la victimele sale treizeci de discuri de identificare și o sumă substanțială în lire sterline⁵. În Rusia, Batalioanele Femeilor (care includeau un detașament naval!) s-au format în primăvara anului 1917 și s-au remarcat exemplar în războiul civil dintre bolșevici și albi (imperialiști), la fel ca celelalte femei care au luptat de partea bolșevicilor (Reese 2000, 17).

Răspândirea modelului cultural al femeii emancipate și independente occidentale în prezent obstrucționează realitatea faptului că, în timpul cataclismului care a zdruncinat Europa cu exact un secol în urmă, abilitățile femeilor au fost mult mai apreciate și utilizate în Europa de Est, în timp ce în Europa de Vest femeile au fost limitate la roluri pasive, cum ar fi cele de muncitoare în fabrici, de reporterii sau asistente medicale în spitalele de acasă, unde infirmierele și asistentele aveau simplul rol de a oferi confort, dar nu și tratament real. Deși teza mea nu se bazează pe sursele scrise de femeile care au luptat efectiv pe frontul de est, este un mic pas în direcția restabilirii frontului estic în meritata sa poziție superioară în ceea ce privește reprezentările culturale ale Marelui Război în scrierile feminine. Cercetătorii care nu

¹ Ecaterina Teodoroiu (15 ianuarie 1894 - 3 septembrie 1917) a lucrat mai întâi ca asistentă medicală în Marele Război, dar a decis să devină soldat după ce a asistat la moartea fratelui ei, sergent în Armata Română. A murit în timpul unui contraatac, fiind secerată de o rafală de mitralieră pe 3 septembrie 1917 în zona Muncelu-Varnița.

² Milunka Savić (10 august 1895 - 5 octombrie 1973), eroină din Primul Război Mondial din Serbia, a rămas în memoria sârbilor ca fiind probabil cea mai decorată femeie din istoria confruntărilor militare.

³ Viktoria Savs (1899-1979) a intrat în armata austro-ungară pretinzând că este bărbat, dar a trebuit să accepte demobilizarea și să se retragă la Crucea Roșie atunci când faptul că era femeie ei a fost dezvăluit în timpul unei intervenții chirurgicale pe front.

⁴ Această organizație paramilitară a fost activă în timpul Războiului civil din 1918 în Finlanda ca aliată a bolșevicilor ruși. Cu toate acestea, Garda Roșie a pierdut rapid teren în Finlanda și aproximativ o treime din aceste femei au fost supuse execuției sau închisorii.

⁵ *Dominion*, vol. 8, nr. 2569, 17 septembrie 1915: "Un corespondent din Dardanele spune că o turcoaică a fost descoperită. Avea la gât treizeci de discuri de identificare de-ale bărbaților pe care îi împușcase și cincizeci de lire în valută englezească".

au o agendă politică legată de feminism, cum ar fi Christine Hallett, autoarea lucrării *Nurse Writers of the Great War*, au recunoscut eforturile Spitalelor Femeilor Scoțiene în România făcând trimitere la articole publicate ca parte a acestui proiect de cercetare.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Surse primare

- Butler, Elsie. *Paper Boats*. London: Collins, 1959.
- Cahill, Audrey Fawcett (ed.). *Between the Lines: Letters and Diaries from Elsie Inglis's Russian Unit*. Edinburgh, Cambridge: The Pentland Press, 1999.
- Fitzroy, Yvonne. *With the Scottish Nurses in Romania*. London: John Murray, 1918.
- Henderson, Mary. "NUWSS. Scottish Women's Hospitals: Work in Roumania." *The Common Sense*, January 5, 1917.
- Inglis, Elsie Maud. "Three Months on the Eastern Front." *The Englishwoman*, 1917: 113-129.
- Milne, Mary. "A Few Weeks in Galatz." *Blackwoods*, April 1918: 477-490.
- . "Some Months in Bessarabia." *Blackwoods*, May 1918: 633-648.
- . "The Dobruja Retreat." *Blackwoods*, March 1918: 335-355.
- Rendel, Frances Elinor. "Fragments from a Diary from the first Retreat in the Dobrudja." *The Englishwoman*, 1916: 65-68.
- Ross, Ishobel. *The little grey partridge: First World War diary of Ishobel Ross, who served with the Scottish Women's Hospitals unit in Serbia / introduced by Jess Dixon*. Aberdeen: Aberdeen University Press, 1988.

Surse secundare

- Alterio, Maxine G. *Memoirs of First World War Nurses: Making Meaning of Traumatic Experiences*. PhD Thesis. Wellington: Victoria University of Wellington, 2013. online: <http://researcharchive.vuw.ac.nz/xmlui/bitstream/handle/10063/2798/thesis.pdf?sequence=6>
- Angelov, Dimiter. "Byzantinism: The Imaginary and Real Heritage of Byzantium in Southeastern Europe." In *New approaches to Balkan studies*, eds. Dimitris Keridis, Ellen Elias-Bursac, Nicholas Yatromanolakis, Dulles: Brassey's, 2003, 1-18.
- Arnold, Matthew. *The Poems of Matthew Arnold*. eds. Kenneth Allott & Miriam Allott. London: Longman, 1979.
- Augustine. *Confessions*. Trad. R. S. Pine-Coffin. New York: Penguin Books, 1961.
- Bakhtin, M. M., *Rabelais and His World*. Trad. Hélène Iswolsky. Cambridge, MA: MIT Press, 1968.

- Balaev, Michelle. *Contemporary Approaches in Literary Trauma Theory*. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Baldick, Chris. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Ciugureanu, Adina. *Victorian Selves (A Study in Victorian Literature)*. Constanta: Ovidius University Press, 2004.
- . *Modernism and the Idea of Modernity*. Constanța: Ex Ponto, 2004.
- . *The Boomerang Effect. A Study of Twentieth-Century American Popular Culture*. Constanța: Ex Ponto, 2002.
- Coker, Christopher. *Men at War. What Fiction Tells Us about Conflict, from the Iliad to Catch-22*. Oxford: Oxford University Press, 2014.
- Coroban, Costel. "As Sound as a Dollar: Fundraising in America during the Great War in Nurses' Diaries." *Ovidius University Annals. Philology Series* 1, 2013, 149-157.
- . "Dobruja – Overlapping Territory between Romania and Bulgaria: from Friendship to Distrust at the Beginning of the XXth Century (ca. 1878-1916)." *Revista Romana de Studii Eurasiatice*, 7, no. 1-2, 2011, 115-128.
- . "From The Fringe of The North To The Balkans: The Balkans Viewed By Scottish Medical Women During World War I." *Revista Română de Studii Baltice și Nordice*, 4, no. 1, 2012, 53-82.
- . *Potârnicile Gri: Spitalele Femeilor Scoțiene în România 1916-1917*. Târgoviște: Cetatea de Scaun, 2012.
- . "Sufragețe pe câmpurile de luptă românești din Primul Război Mondial." *Magazin Istoric*, XLVI, no. 8, 545, 2012: 71-75.
- . "The Scottish Women's Hospitals in Romania during World War I." *The Valahian Journal of Historical Studies*, no. 14, 2010: 53-69.
- Foucault, Michel. "Nietzsche. Genealogy. History." in *Hommage a Jean Hyppolite*, Paris: Presses Universitaires de France, 1971, 145-72.
- . *Power/Knowledge, Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. ed. Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980.
- . *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. Routledge, London and New York, 2002.
- Freud, Sigmund. *Beyond the Pleasure Principle: Group Psychology and Other Works*. Toronto: Hogarth Press Ltd, 1962.
- Frye, Northrop. *Anatomy of Criticism: Four Essays*. Princeton, Princeton University Press, 1957.
- Fussell, Paul. *The Great War and Modern Memory*. Oxford: Oxford University Press, 1975.

- . *Thank God for the Atom Bomb and Other Essays*. New York: New York: Summit Books, 1988.
- Greenblatt, Stephen. *Marvelous Possessions: The Wonder of the New World*. Chicago: University of Chicago Press, 1991.
- . *The Power of Forms in the English Renaissance*. Norman, Oklahoma: Pilgrim Books, 1982.
- . *The Swerve: How the World Became Modern*. New York: W. W. Norton & Company, 2011.
- Greenblatt, Stephen, Walter Cohen, Jean E. Howard, and Eisaan Maus Katharine. *The Norton Shakespeare Based on the Oxford Edition*. New York: W. W. Norton, 2000.
- Hartog, Francois. *The Mirror of Herodotus: The Representation of the Other in the Writing of History*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press, 1988.
- Higonnet, Margaret R. "Authenticity and Art in Trauma Narratives of World War I." *Modernism/Modernity* 9, no. 1, 2002: 91-107.
- . *Behind the Lines: Gender and the Two World Wars*. New Haven: Yale University Press, 1987.
- . *Lines of Fire: Women War Writers of World War I*. New York: Plume, 1999.
- . "Not So Quiet in No-Woman's Land." in *Gendering War Talk*, eds. Miriam Cooking, Angel Woollacott, Princeton: Princeton University Press, 1993, 205-226.
- . *Nurses at the Front: Writing the Wounds of the Great War*. Boston: Northeastern University Press, 2001.
- Hipp, Daniel. *The Poetry of Shell Shock: Wartime Trauma and Healing in Wilfred Owen, Ivor Gurney and Siegfried Sassoon*. Jefferson: McFarland, 2005.
- Lawrence, Margot. *Shadow of Swords: A Biography of Elsie Inglis*, London: Michael Joseph, 1971.
- . "The Serbian Division in Russia 1916-1917." *Journal of Contemporary History*, vol. 6, no. 4, 1971: 183-192.
- Leed, Eric J. *No Man's Land: Combat and Identity in World War I*, Cambridge: Cambridge University Press, 1979.
- Lehan, Richard. *The City in Literature: An Intellectual and Cultural History*. London: University of California Press, 1998.
- Leneman, Leah. *Elsie Inglis: Founder of Battlefield Hospitals Run Entirely by Women*. Edinburgh: NMS Publishing, 1998.
- . *In the Service of Life: The Story of Elsie Inglis and the Scottish Women's Hospitals*. Edinburgh: The Mercat Press, 1994.

- McDermid, Jane. "A Very Polite and Considerate Revolution: the Scottish Women's Hospitals and the Russian Revolution 1916-1917." *Revolutionary Russia* 21, no. 2, 2008: 135-151.
- McDermid, Jane. "What's in a name?: The Scottish Women's Hospitals in the First World War." *Minerva Journal of Women and War* 1, no. 1, 2007: 102-114.
- McEwen, Yvonne. *In the Company of Nurses. The History of the British Army Nursing Service in the Great War*. Edinburgh, Edinburgh University Press, 2014.
- McGann, Jerome. *The Romantic Ideology: A Critical Investigation*. Chicago: University of Chicago Press, 1985.
- McLaren, Eva Shaw. *Elsie Inglis - The Woman with the Torch*. London: Society for Promoting Christian Knowledge. New York: The MacMillan Company, 1920.
- Michail, Eugene. *The British and the Balkans, Forming Images of Foreign Lands, 1900-1945*. London and New York: Continuum, 2011.
- Mitchell, Juliet. *Madmen and Medusas: Reclaiming Hysteria and the Effects of Sibling Relations on the Human Condition*. Harmondsworth: Penguin, 2000. Stewart, Victoria. *Women's Autobiography, War and Trauma*. New York: Macmillan, 2003.
- Stone, Norman. *The Eastern Front 1914-1917*. London: Penguin Books, 1998.
- Sutermeister, Paul. "Hayden White, History as Narrative: A Constructive Approach to Historiography." *grin.com*. 2005. on-line <http://www.grin.com/en/e-book/109135/hayden-white-history-as-narrative-a-constructive-approach-to-historiography> (accessed July 26, 2015).
- Taussig, Michael. *Mimesis and Alterity: A Particular History of the Senses*. New York: Routledge, 1993.
- Thacker, Toby. *British Culture and the First World War: Experience, Representation and Memory*. London: Bloomsbury Academic, 2014.
- Turner, James. *Reckoning with the Beast: Animals, Pain and Humanity in the Victorian Mind*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1980.
- Tylee, Claire M. "'Maleness Run Riot': The Great War and Women's Resistance to Militarism." *Women's Studies Int. Forum* 11, no. 3, 1988, 199-210.
- . *The Great War and Women's Consciousness: Images of Militarism and Womanhood in Women's Writings, 1914-1964*. London: Macmillan, 1990.
- Veestra, Jan R. "The New Historicism of Stephen Greenblatt: On Poetics of Culture and the Interpretation of Shakespeare." *History and Theory*, 34, no. 3, 1995, 174-198.
- Vulcănescu, Romulus. *Mitologie română [Romanian Mythology]*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987.
- Wallach, Jennifer Jensen. "Building a Bridge Of Words: The Literary Autobiography as Historical Source Material." *Biography* 29, no. 3, 2006: 446-461.

- Wessely, Simon. "The Life and Death of Private Harry Farr." *Journal of the Royal Society of Medicine* 99, 2006: 440-443.
- White, Hayden. *Metahistory: The Historical Imagination in 19th-century Europe*. Baltimore: Johns Hopkins University, 1973.
- . *Tropics of Discourse: Essays in Cultural Criticism*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978.
- William, Ozanne James. *Three Years in Roumania*. London: Chapman & Hall, Piccadilly, 1878.
- Winter, Jay. *Remembering War: The Great War between Memory and History in the Twentieth Century*. New Haven and London: Yale University Press, 2006.
- . *The Legacy of the Great War: Ninety Years On*. Columbia and London: University of Missouri Press, 2009.
- Wolff, Larry. *Inventing Eastern Europe: The Map of Civilization on the Mind of the Enlightenment*. Stanford: Stanford University Press, 1994.